

Tuija Sievänen

Pertti Ruuska

Tuija Sievänen ja Pertti Ruuska

Suomalaisten asenteet virkistyspalvelujen maksullisuuteen

Sievänen, T. & Ruuska, P. 1999. Suomalaisten asenteet virkistyspalvelujen maksullisuuteen. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/1999: 191–201.

Julkisten virkistyspalvelujen maksullisuus on noussut keskustelun kohteeksi viime aikoina. Tässä artikkelissa tarkastellaan suomalaisten asenteita siitä, miten julkisten virkistyspalvelujen kustannukset pitäisi kattaa. Suurin osa suomalaisista kannattaa nykyistä käytäntöä, että kunnat ja valtio tarjoavat luonnon virkistyskäyttöä varten palveluja kansalaisille edelleen pääosin maksuttomasti. Yhteiskunnan varoja toivottiin käytettävän sellaisten virkistyspalvelujen kehittämiseen, joita on aikaisemminkin hoidettu yhteisin varoin. Virkistyspalvelujen maksullisuuteen suhtautuminen oli kuitenkin jokseenkin myönteistä. Yrittäjät, ylemmät toimihenkilöt ja hyvätuloiset olivat muita valmiimpia maksamaan palveluista. Nuoret, vähän koulutetut, pienituloiset ja kaupungissa asuvat kannattivat selvimmin kokonaan yhteiskunnan tarjoamia maksuttomia virkistyspalveluja. Artikkelissa pohditaan, miten virkistyspalvelujen maksullisuus mahdollisesti vaikuttaa ko. palvelujen tarjontaan ja miten maksullisuus vaikuttaa eri väestöryhmien virkistäytymismahdollisuuksiin. Virkistyskäytön maksullisuudella on sekä taloudellisia että hyvinvointi- ja ympäristövaikutuksia, joita tulee tarkkaan punnita ennen kuin uusia periaatteellisia muutoksia virkistyspalvelujen kustannusten jakamisessa tehdään.

Asiasanat: virkistyskäyttö, ulkoilu, virkistyspalvelut, maksuhalukkuusasenne

Yhteystiedot: Metsäntutkimuslaitos, Helsingin tutkimuskeskus, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki. Puhelin (09) 8570 5769, sähköposti tuija.sievanen@metla.fi

Hyväksytty 19.4.1999

1 Johdanto

1.1 Virkistysmahdollisuuksien arvostaminen

Suomalaisten läheistä ja arvostavaa suhdetta luontoon ja metsäympäristöön on kuvattu sekä tieteellisin että kaunokirjallisin keinoin (Reunala ja Virtanen 1986). Metsään liittyvistä ominaisuuksista nousevat suomalaisten mielestä tärkeimmiksi metsäluonnon terveys, kauneus ja monimuotoisuus (Kangas ja Niemeläinen 1995). Käyttömuodoista tärkeimpiä ovat luonnonsuojelu ja virkistys. Näiden jälkeen tulevat materiaaliset käyttömuodot kuten puuntuotanto ja riista. Metsäluonnon keskeinen merkitys nykysuomalaisilla liittyy ennen kaikkea maisema- ja virkistysarvoihin.

Virkistysympäristön arvostusta voidaan peilata erilaisiin ulkoiluharrastuksiin osallistumisen kautta. Kävely, pyöräily ja luonnon vesissä uiminen ovat kaikkein suosituimpia ulkoiluharrastuksia (Liikkanen ym. 1993, Sievänen 1995). Kävely ja pyöräily ovat tyypillisesti arkipäivän rutiineihin lähes ympäri vuotisesti kuuluvia ulkoilumuotoja. Asuinympäristön läheiset ulkoilualueet ovat avainasemassa arkipäivän ulkoilumahdollisuuksien turvaamisessa. Loma-aikoina ja viikonloppuisin harrastetaan retkeilyä, marjastusta, kalastusta, metsästystä ja monia muita usein talousmetsiinkin liittyviä ulkoiluharrastuksia, jotka vaativat runsaasti aikaa. Asuinympäristöstä kauempana sijaitsevilla retkeilyalueilla, kansallispuistoissa ja muilla erityisillä virkistysalueilla käydään harvemmin, usein loma-aikoina. Kuntien ja valtion virkistysalueilla on runsaasti virkistyspalveluja kuten reitit viitoituksineen, pitkospuineen ja siltoineen, telttailualueet, tulipaikat ja polttopuut ym., jotka ovat maksuttomasti kävijöiden käytettävissä.

Virkistyspalvelujen maksullisuutta pohdittaessa on tarpeen selvittää miten laajasti virkistyspalveluja tarvitaan. Miten ulkoilijat arvostavat erilaisia virkistysympäristöjä ja -palveluja, ja miten virkistyspalvelujen maksullisuus mahdollisesti vaikuttaa ulkoilukäyttäytymiseen sekä virkistysalueiden ja -palvelujen käyttöön? Artikkelissa tarkastellaan suomalaisten asenteita virkistyspalvelujen maksullisuuteen. Tuleeko yhteiskunnan tarjota verovaroin kus-

tannettuja käyttäjälle maksuttomia virkistyspalveluja ja miten paljon, vai pitäisikö käyttäjän maksaa enenevästi saamistaan palveluista. Postikyselyllä (Sievänen 1995) tiedusteltiin suomalaisten mielipidettä siitä, miten virkistyspalvelujen kustannukset tulisi kattaa, yhteiskunnan rahoituksella vai käyttäjä maksaa- periaatteen mukaisesti. Vastaajien asettama virkistyspalvelujen tärkeysjärjestys antoi taustatietoa maksuhalukkuusasenteiden arvioimiselle. Lisäksi tutkitaan eroavatko eri tavoin asennoituvat ryhmät sosioekonomisilta taustatekijöiltään.

1.2 Suomen virkistyskäyttöperinne ja virkistäytyjien maksuhalukkuusasenteet

Luonnon virkistyskäyttö perustuu Suomessa jokamiehen oikeuksien käyttöön. Jokamiehen oikeudet ovat perinne ja maantapa, joskin monilta osin laeissa määritelty (esim. rikoslaki, maastoliikennelaki, vesilaki ja jätelaki). Jokamiehen oikeudet ovat luonteeltaan metsä-alueiden ja muiden ekstensiivisessä käytössä olevien alueiden käyttöoikeus ilman siihen liittyviä varsinaisia palveluja. Toisin sanoen virkistyspalvelut ovat hyvinvointipalveluja kuten monet muut vapaa-ajan palvelut. Jokamiehen oikeudet oikeuttavat liikkumaan toisen maalla lihasvoimin, mutta ne eivät koske alueella tarjolla olevia rakenteita kuten nuotiopaikkoja tai autiotupia. Virkistysalueiden peruspalvelut eivät ole sinänsä jokamiehen oikeutta vaikka niitä maksuttomasti voidaankin käyttää. Virkistyspalvelut ovat hyvinvointipalveluja, joiden tuottaminen aiheuttaa yhteiskunnalle kustannuksia.

Virkistyspalveluihin verrattavia maksuttomia tai subventoituja hyvinvointipalveluja ovat kirjasto-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut. Näiden luonteeseen kuuluu, että ne ovat tasapuolisesti kaikkien yhteiskunnan jäsenten saatavilla sukupuolesta, varallisuudesta tai asuinpaikasta ym. riippumatta. Maksuttomien hyvinvointipalvelujen tarkoitus on tuottaa terveydellisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöön liittyviä hyötyjä. Luonnon virkistyskäytöstä saatavia hyötyjä on yleisesti kuvattu (Schreyr ja Driver 1988, Driver ym. 1991, 1996), mutta hyötyjen todentaminen ja mittaaminen tutkimuksilla on kuitenkin puutteellista. Etenkin taloudellisten hyötyjen mittaaminen on vaikeaa. Tutkimuksen on osoitettu,

että ulkoilu ja liikunta ovat hyviä keinoja ylläpitää hyvää kuntoa ja ehkäistä sairauksia (Sefton ja Mummery 1995), mutta ennaltaehkäisevän terveydenhuollon taloudellista arvoa ei ole juurikaan tutkimuksella todennettu.

Julkisen sektorin supistusten myötä on virkistyspalvelujen tuottaminen vaikeutunut. Erityisesti liikelaitokseksi muutetun Metsähallituksen virkistyspalvelujen käyttäjiltä haluttaisiin periä käyttömaksuja ja näin ollen siirtyä virkistyspalvelujen tuottamisessa enenevässä määrin ”käyttäjä maksaa” -periaatteen mukaiseen järjestelmään (Valtion alueiden virkistyskäyttöryhmän mietintö 1996). Julkisen sektorin supistukset saattavat merkitä sitä, että maksuttomia hyvinvointipalveluja vähennetään ja siirrytään enenevästi perimään käyttömaksuja.

Toinen tie on virkistyspalvelujen yksityistäminen. Virkistyspalvelut ovat tyypillisesti sellaisia, että niiden ns. yksityistäminen on jokseenkin vaikeata (Naskali 1996). Ulkoiluharrastukset edellyttävät usein varsin laajoja maa-alueita ja palvelujen tuottaminen on kausiluontoista. Toisaalta investoinnit ovat kalliita, mutta pitkäikäisiä. Yksityistäminen on ongelmallista myös jokamiehen oikeuksien vallitessa, kun laajojen alueiden virkistyskäyttöä ei voida rajoittaa vain maksavien asiakkaiden oikeudeksi.

Tässä tilanteessa on monestakin syystä tärkeää yrittää selvittää ihmisten asennetta käyttäjä maksaa -periaatteeseen ja käyttömaksuihin ennenkuin palvelujen tarjontaa ja maksukäytäntöä radikaalisti muutetaan. Missä määrin ulkoilijat olisivat valmiita maksamaan virkistyspalveluista, jotka ovat tähän asti olleet maksuttomia, on jonkin verran selvitetty Suomessakin (Pouta 1990, Sievänen ym. 1992). Varsinaisia asennetutkimuksia virkistysmaksuhalukkuudesta ei ole juurikaan tehty.

2 Maksuhalukkuus- asenteiden mittaaminen

Taloustieteessä on kaksi lähestymistapaa arvioida virkistysmahdollisuuksien hyötyjä tai kustannuksia: tehokkuus ja tasa-arvo. Tehokkuusnäkökulma merkitsee hyötyjen ja kustannusten vertailua tiettyjen poliittisten rajoitusten vallitessa riippumatta siitä,

kuka saa hyödyt ja kuka maksaa kustannukset. Tasa-arvotarkastelussa katsotaan hyötyjen ja kustannusten jakautumista ajan ja poliittisten perusteiden suhteen sekä sosiaalisten ja taloudellisten ryhmien kesken (Peterson ja Brown 1986).

Maksuhalukkuus on taloudellinen perusmitta tehokkuustarkastelussa. Maksuhalukkuusasenne sen sijaan on mittari tasa-arvotarkastelussa. Tasa-arvonäkökulmasta katsoen hyödyt jakautuvat yksilöiden kesken tasapuolisemmin joissakin vaihtoehdoissa kuin toisissa. Puhtaat asenteet mittaavat käsityksiä siitä, miten virkistyspalvelujen hyödyt jakautuvat, ja onko se hyväksyttävää. Perinteiset arvottomuussymykset mittaavat suoraan maksuaikomusta. Koska asenne heijastaa maksamiseen suhtautumista, ei itse maksun suorittamista, voidaan kysyä, mittaavatko maksuhalukkuusasenteet käyttäytymistä vai eivät (Bishop ja Heberlein 1986, s. 142).

Tässä tutkimuksessa asennemittauksella tutkitaan lähinnä suomalaisten suhtautumista virkistyspalvelujen maksukäytäntöihin, ei niinkään käyttäytymisaikomuksia. Tässä kuitenkin esitellään lyhyesti joitakin maksuhalukkuusasenteiden teoreettisia määritelmiä, vaikka tässä käytetyn aineiston mittaaminen ei perustunut mihinkään erityiseen asenneteoriaan.

Maksuhalukkuusasenteita tarkasteltaessa on tehtävä ero taloustieteellisen sekä sosiaalipsykologisen lähestymistavan välille. Taloustieteellisen tutkimuksen maksuhalukkuuskysymyksissä pyritään mittaamaan maksuaikomuksia hypoteettisten markkinoiden vallitessa. Ilmaistuja maksuaikomuksia tulkitaan hyvinvoinnin muutosten rahamääräisinä mittoina. Toisaalta Kahneman ja Knetsch (1992) edustavat näkemystä, jonka mukaan kaikki maksuhalukkuustutkimukset mittaavat preferenssejä. Maksuhalukkuustutkimusten vastaukset heijastavat enemmän halukkuutta maksaa saadusta moraalista tyytyväisyydestä osallistumisesta yhteishyödykkeen tuottamiseen kuin varsinaisesti yhteishyödykkeen taloudellista arvoa.

Maksullisuuden tai maksukäytäntöjen muutoksiin suhtautumista kuvaavia asenteita mitataan haluttaessa tietoa mahdollisista käyttäytymismuutoksista. Käyttäytymiseen vaikuttavia asenteita halutaan tutkia silloin, kun on odotettavissa toimintaympäristön muutoksia. Asenne sinänsä edustaa mielikuvaa tai henkilön arviota jostakin kohteesta (evaluation

of object) (Hill 1990). Asenne voidaan määritellä laajemmin tai kapeammin. Bishopin ja Heberleinin (1986) mukaan asenne muodostuu kolmesta komponentista, joista yksi on käyttäytymisaikomus. Asenteen toinen komponentti on affektiivinen eli emotionaalinen, arvioiva komponentti. Kolmas on kognitiivinen komponentti, joka kuvaa tietoja ja uskomuksia. Asenne ei ole sama asia kuin käyttäytyminen, mutta asenteet heijastavat vaihtelevasti potentiaalista käyttäytymistä.

Yksi teoreettinen perusta maksuhalukkuusasenteiden tutkimiseksi on kuluttajan päätöksentekomalli, missä asenteet ja aikaisempi käyttäytyminen selittää maksamisaikomuksia (Kerr ja Manfredo 1991). Tässä mallissa, joka perustuu ensisijaisesti Fishbeinin ja Ajzenin asenne-käyttäytymismalliin (Ajzen ja Fishbein 1980), asenne on aikaisempien käyttö- ja maksukokemusten sekä toimijan henkilökohtaisten olosuhteiden ensisijainen välittäjä. Sellaiset tekijät kuten käytettävissä oleva aika ja tulot, tuotteen laatuominaisuudet ja toimijan persoonallisuustekijät vaikuttavat käyttäytymiseen ennen kaikkea vaikuttamalla asenteiden muodostumis- eli arviointiprosessiin. Uudella tiedolla (esimerkiksi hinta) ja sen aiheuttamalla vaikutuksella asenteisiin on suuri merkitys maksuaikomukseen. Tämä malli soveltuu käytettäväksi parhaiten maksukäytäntöjen muutostilanteissa, esimerkiksi silloin kun virkistyspalveluista peritään maksuja, mutta hinta tai palvelun laatu muuttuvat.

Asenteiden tunteminen on siis tärkeää maksukäytäntöjä muutettaessa. Ihmisille tulee tarjota tietoa, jonka perusteella he voivat arvioida maksujen tarpeellisuutta ja maksujen sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Virkistyskäyttöön liittyviä maksuhalukkuusasenteita tarkasteltaessa on erotettava kaksi asiaa – halukkuus maksaa virkistysympäristön käytöstä ja halukkuus maksaa tarjolla olevista erityisistä virkistyspalveluista, joiden tuottaminen aiheuttaa välittömiä yksikkökustannuksia. Asenteita virkistysalueiden sisäänpääsymaksuja tai virkistyspalvelujen käyttömaksujen maksamiseen on tutkittu runsaasti. Perusteluina maksuja vastaan esitetään usein historiallisia syitä, yhteishyödykenäkökulmaa sekä yhteiskunnan tuen kohdistamista esimerkiksi tuleville sukupolville, vähätuloisille ja vanhuksille. On esimerkiksi todettu, että kysyntään perustuva, eri maksuluokkia sisältävä virkistyspalvelujen hinnoit-

telu saattaa diskriminoida vähätuloisia virkistäytyjiä (Bamford ym. 1988, Reiling ym. 1991). Maksukäytäntö voi aiheuttaa menetyksiä paikallisille käyttäjille (Walsh ym. 1989).

Maksujen puolesta puhuvat palvelujen laadun parantaminen, tungostumisen kontrollointi, vertailu yksityisen sektorin tarjontaan (markkinahinnat), julkisten menojen supistaminen, suhteellinen tasarvo (kuka palveluja todellisuudessa käyttää), palvelujen käyttäjien ja ei-käyttäjien rinnastaminen sekä alueiden ja palvelujen käytön tehokkuuden lisääminen (Harris ja Driver 1987, Rosenthal ym. 1984). Toisaalta eräissä tutkimuksissa on myös havaittu, että kansalaiset eivät puolla virkistyspalvelujen laatutason nostamista ilman, että kustannukset katetaan vastaavilla käyttömaksuilla (Twight 1992, Manning ja Zwick 1990).

Silloin kun virkistyspalveluista on jo aikaisemmin maksettu, lisämaksujen keräämiseen tai hintojen nostamiseen suhtaudutaan positiivisemmin kuin silloin kun aikaisempaa maksukäytäntöä ei ole ollut (Kerr ja Manfredo 1991, Reiling ym. 1988). Toisaalta kävijät ovat halukkaampia maksamaan käyttö- ja sisäänpääsymaksuja silloin, kun heille kerrotaan, mihin kerättävät varat käytetään. Yleisesti maksuhalukkuus on suurempi, jos varat käytetään selkeästi ko. kohteen ylläpitokuluihin (McCarville 1993) tai palvelujen laadun parantamiseen (Riley ym. 1989). Tiedon lisääminen yleensäkin vaikuttaa kävijöiden asenteisiin niin, että he suhtautuvat maksuihin myönteisemmin (Reiling ym. 1988).

3 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa käytetty aineisto on osa laajempaa, suomalaisten ulkoiluharrastuksia selvittäneen tutkimuksen aineistoa. Otoksen perusjoukkona oli 15–74-vuotiaat Suomen kansalaiset ahvenanmaalaisia lukuunottamatta. Otoksen suuruus oli 3 000 henkilöä. Aineisto kerättiin postikyselynä marraskuussa 1991. Vastausprosentiksi saatiin 66 (N = 1971). Aineisto on kuvattu tarkemmin suomalaisten reittiharrastamista käsittelevässä tutkimusraportissa (Sievänen 1995).

Kansalaisten mielipiteitä ulkoilupalveluiden maksullisuudesta selvitettiin asenneväittämällä, joihin

vastaajat ottivat kantaa viisiluokkaisella ”täysin samaa mieltä–täysin eri mieltä” -likert-asteikolla. Väittämät oli muotoiltu seuraavasti: *Mitä mieltä olet ulkoilupalveluiden aiheuttamien kustannusten jakamisesta yhteiskunnan ja käyttäjien kesken? Pitäisikö ne hoitaa pääosin verovaroin vai tulisiko käyttäjien maksaa kaikki kulut?* Yhteiskunnan roolia ulkoilupalvelujen järjestämisessä selvitettiin myös tiedustelemalla, millaisten ulkoilupalveluiden kehittämiseen yhteiskunnan varoja tulisi käyttää. Maksullisuuden mahdollista vaikutusta erilaisten virkistysympäristöjen käyttöön tai ulkoiluharrastusten suosioon ei valitettavasti kysytty. Kyselyssä selvitettiin myös vastaajien kiinnostusta erilaisiin ulkoiluharrastuksiin ja heidän taustatekijöitensä kuten ikä, sukupuoli, koulutus, ammattiasema, tulot, asuimuoto ja asuinympäristö.

Käytetty aineisto rajoitti analyysimenetelmien valintaa. Joitakin selittäviä muuttujia, jotka olisivat teoreettisesti olleet sopivia (esim. vuotuisten ulkoilukertojen määrää ulkoiluaktiivisuutta kuvaamassa) ei ollut mitattu. Mitatut asenneväittämät kuvaavat toisaalta virkistyspalvelujen käyttäjien, toisaalta yhteiskunnan osuutta virkistyspalvelujen kustannusten maksajina, mutta niihin sisältyy monia muita virkistyspalvelujen järjestämiseen liittyviä näkökohtia. Asenneväittämien muotoilu ei siis myöskään onnistunut niin, että niistä olisi saanut selkeän jaottelun nyt analysoidavan maksuhalukkuuden tai maksuhaluttomuuden kysymyksenasettelun kannalta. Kun kuitenkin tehtäväksi asetettiin tutkia, löytyykö havaintojoukosta asenteiltaan maksuhalukkaita ja maksuhaluttomia, ja mitkä tekijät selittävät henkilön kuulumista näihin ryhmiin, sopivaksi analyysimenetelmäksi osoittautui logit-mallien käyttö.

Ilmeisesti koko kysymyksenasettelu ja mitatut asenneväittämät olivat hankalia vastata, koska monet olivat vastanneet niihin ristiriitaisesti tai puutteellisesti. Siksi logit-mallitukseen valittiin asenneväittämistä kaksi (a ja f, taulukko 2), jotka selvimmän mittasivat ”yhteiskunta maksaa–käyttäjä maksaa” -ulottuvuutta. Muissa väittämässä mitattiin lähinnä asenteita erilaisten ulkoilupalvelujen tuottamis- ja maksutavoista sekä mahdollisista palvelujen tuottajista. Asenneväittämien a ja f vastausten perusteella vastaajat jaettiin kolmeen maksuhalukkuusryhmään: maksuhalukkaisiin, -haluttomiin ja muihin. Henkilö sijoittui *maksuhaluttomien* ryh-

mään, jos hän oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämän ”*ulkoilupalveluiden tulee olla ilmaisia ja pidän niiden järjestämistä yhteiskunnan velvollisuutena*” (a) kanssa, mutta eri mieltä tai ei osannut sanoa mitään väitteestä ”*olen valmis maksamaan korkeatasoisista ulkoilupalveluista, eikä minulla ole merkitystä kuka palvelut järjestää*” (f). *Maksuhalukkaisiin* sijoittui henkilö, joka oli samaa mieltä f-kohdan kanssa, mutta ilmaisi olevansa eri tai ei mitään mieltä a-kohdan väitteestä. Luokkaan ”muut” sijoitettiin ne henkilöt, jotka olivat vastanneet ristiriitaisesti kyseisiin väittämiin eli henkilö ilmoitti sekä olevansa tarvittaessa valmis maksamaan kaikesta ulkoilupalveluista että kannatti myös nykyistä maksuttomuuden käytäntöä. Puutteellisten vastausten perusteella 112 vastaajaa 1971:sta ei voitu sijoittaa mihinkään ryhmään. Kun ryhmittely tehtiin yhden sijasta kahden väittämän avulla, epävarmoiksi luokiteltujen joukko kasvoi melko suureksi. Näin saatiin kuitenkin selkeät ryhmät henkilöistä, jotka osoittivat tukensa joko ”*yhteiskunta maksaa*”- tai ”*käyttäjä maksaa*” -väittämille. Luokkaan muut kuuluvat jätettiin pois jatkoanalyysista.

Maksuhalukkaiden ja maksuhaluttomien ryhmään kuulumista selittävät mallit tehtiin erikseen kummallekin ryhmälle (vrt. Hänninen ja Karppinen 1996). Selitettävä muuttuja oli dikotominen: vastaaja joko kuuluu tai ei kuulu ryhmään. Selittäjinä käytettiin vastaajien henkilökohtaista taustaa kuvaavia muuttujia. Selittävien muuttujien valinta aloitettiin yhden selittävän muuttujan malleilla, joissa otettiin yksi muuttuja kerrallaan malliin ja verrattiin näin saatua log-likelihood-testisuureta pelkän vakion sisältävän mallin log-likelihood-arvoon. Ne muuttujat, jotka olivat merkitseviä riskitasolla 0,10 otettiin mukaan mahdollisina selittäjinä usean selittävän muuttujan malleihin (Ripatti 1996). Lopullisissa malleissa merkitsevyytensä oli 0,05.

4 Tulokset

4.1 Eri ulkoilupalveluiden kehittäminen yhteiskunnan varoilla

Ulkoilupalveluiden tarpeellisuutta tiedusteltiin kysymällä mitä ulkoilupalveluja lähivuosina tulisi ke-

Taulukko 1. Vastaajien mielipiteet siitä, mitä ulkoilupalveluita Suomessa pitäisi ensisijaisesti kehittää yhteiskunnan varoin.

	% vastaajista valitsi vaihtoehdon ¹⁾
Asuntoalueiden läheiset ulkoilualueet	55
Uimarannat ym. virkistykseen käytettävät rannat	40
Pyöräilyreitit	27
Retkeily- ja erämaa-alueet	27
Taajamien lähellä sijaitsevat ulkoilualueet	25
Venasatamat	16
Pitkät retkeily- ja hiihtoreitit	10
Kunnan ja valtion ylläpitämät leirintäalueet	9
Kunnalliset laskettelukeskukset	7
Kanootti- ja pienvenereitit	6
Moottorikelkkareitit	6
Ei osaa sanoa, koska ei tarvitse kyseisiä palveluja	8
Ei osaa muuten sanoa	6
Jokin muu	5

N = 1875

¹⁾ Vastaajat valitsivat kolme tärkeintä vaihtoehtoa. Prosenttiosuuksia laskettaessa on otettu huomioon kaikki vastaukset, joten taulukon prosentit eivät summaudu 100:aan.

hittää yhteiskunnan varoin. Tärkeimmäksi kohteeksi katsottiin asuntoalueen läheiset ulkoilualueet, joiden kehittämistä yhteiskunnan varoin piti tärkeänä yli puolet vastaajista. Uimarantojen ym. virkistykseen käytettävien ranta-alueiden kehittämistä piti tärkeänä 40 prosenttia vastaajista. Joka neljäs halusi yhteisin varoin kehitettävän pyöräilyreittejä, retkeily- ja erämaa-alueita sekä taajamien lähellä olevia ulkoilualueita. Ainoastaan alle kymmenesosa vastaajista katsoi, ettei tarvitse järjestettyjä ulkoilupalveluita (taulukko 1).

4.2 Suhtautuminen ulkoilupalveluiden maksullisuuteen

Kansalaiset ottivat kyselylomakkeella kantaa kuu-teen asenneväittämään, joilla selvitettiin heidän mielipiteitään ulkoilupalveluiden kustannusten jakamisesta yhteiskunnan ja käyttäjien kesken (taulukko 2). Yli kaksi kolmasosaa vastaajista oli sitä mieltä, että ulkoilupalveluiden tulisi olla ilmaisia ja niiden järjestäminen on yhteiskunnan velvollisuus. Eri mieltä tämän väitteen kanssa oli noin viidennes

vastaajista. Nuoret, alle 25-vuotiaat, olivat muita ikäryhmiä yleisemmin samaa mieltä tämän väitteen kanssa. Väitteeseen myönteisesti vastanneet olivat myös yleensä vähemmän koulutettuja kuin vastaajat keskimäärin. Hyvätuloiset (kotitalouden tulot yli 200 000 mk vuodessa) olivat muita yleisemmin eri mieltä tämän väittämän kanssa.

Jos yhteiskunnan pitää säästää ulkoilupalveluissa, vanhemmat ikäryhmät, vähemmän koulutetut ja huonotuloiset olivat muita valmiimpia tinkimään ulkoilupalveluiden määrästä ja laadusta saadakseen ulkoilupalvelut ilmaiseksi. Hyvätuloiset vastustivat muita yleisemmin tätä ajatusta.

Vanhemmat ja korkeammin koulutetut henkilöt suhtautuivat muita myönteisemmin väitteeseen, että kunnat ja valtio tai ulkoilujärjestöt voisivat järjestää maksullisia ulkoilupalveluita. Hyvätuloiset olivat yleensä huonompitulaisia valmiimpia hyväksymään, että ulkoilupalveluiden käyttäjiltä perittäisiin käyttömaksuja. Hyvätuloiset eivät olleet kiinnostuneita osallistumaan ulkoilupalveluiden järjestämiseen vapaaehtoistyönä esimerkiksi ulkoilujärjestöjen kautta saadakseen maksulliset palvelut ilmaiseksi. Yleisesti ottaen vastaajien oli vaikeampi ottaa selvää kantaa vapaaehtoistyön mahdollisuuksiin ulkoilupalveluiden järjestämisessä verrattuna muihin vaihtoehtoihin maksutapoihin.

Lähes kolmannes vastaajista olisi itse valmiita maksamaan korkeatasoisista ulkoilupalveluista. Myönteisesti tähän väitteeseen suhtautuneet olivat yleensä korkeammin koulutettuja ja parempituloisia kuin vastaajat keskimäärin. Hieman alle puolet vastaajista oli eri mieltä väitteessä esitetyn ajatuksen kanssa (taulukko 2).

4.3 Maksuhalukkaat- ja maksuhaluttomat-ryhmät

Kun muodostettiin maksuhalukkaiden ja maksuhaluttomien ryhmät luvussa 3 kuvatulla tavalla, maksuhaluttomiksi osoittautui yli puolet vastaajista. Selkeästi maksuhalukkaita oli vain 14 prosenttia vastaajista. Joka kolmas oli epävarma suhtautumisessaan ulkoilupalveluiden maksullisuuteen. Maksuhalukkaiden ja maksuhaluttomien ryhmiin kuulumisen todennäköisyyttä selvitettiin diskreetin selitettävän muuttujan malleihin kuuluvalla logit-mal-

Taulukko 2. Ulkoilupalveluiden aiheuttamien kustannusten jakaminen yhteiskunnan ja käyttäjien kesken.

	Täysin tai osittain samaa mieltä %	Ei osaa sanoa %	Täysin tai osittain eri mieltä %
a) Ulkoilupalveluiden tulee olla ilmaisia ja pidän niiden järjestämistä yhteiskunnan velvollisuutena	70	8	22
b) Jos ulkoilupalveluissa pitää säästää, tulee palveluiden olla ilmaisia, mutta niiden laadusta ja määrästä voidaan tinkiä	46	15	38
c) Kunnat ja valtio voivat järjestää maksullisia ulkoilupalveluita (latumaksu, sisäänpääsymaksu ulkoilu- ja retkeilyalueille jne.)	43	17	40
d) Ulkoilupalveluita voisivat järjestää ulkoilujärjestöt, jotka perisivät maksun käyttäjiltä	45	21	34
e) Jos ulkoilupalvelut olisivat maksullisia, voisin itse osallistua ulkoilupalveluiden järjestämiseen ulkoilujärjestöissä/seuroissa saadakseni ne ilmaiseksi	31	36	33
f) Olen valmis maksamaan korkeatasoisista ulkoilupalveluista, eikä minulle ole merkitystä kuka palvelut järjestää	32	22	47

N = 1858

lilla. Mallit estimoitiiin kummallekin ryhmälle erikseen (taulukko 3).

Käytettävissä olleista, maksuhalukkuutta tai -hulluttomuutta mahdollisesti selittävistä muuttujista vastaajien ikä ja ulkoiluaktiivisuutta kuvaavat muuttajat olivat jatkuvia. Aktiivisuusmuuttuja muodostettiin laskemalla summa niistä ulkoilulajeista, joita vastaaja ilmoitti harrastaneensa vähintään kerran viimeisen 12 kuukauden aikana. Muut malleissa käytetyt muuttajat olivat kaksiluokkaisia dummymuuttujia, jotka rakennettiin useampiluokkaisista muuttujista.

Maksuhaluttomien ryhmään kuulumisen todennäköisyys lisääntyi, jos vastaaja oli kaupunkilainen. Alhainen tulotaso lisäsi myös todennäköisyyttä kuulua tähän ryhmään. Yrittäjien ja ylempien toimihenkilöiden sekä akateemisen koulutuksen saaneiden kuuluminen tähän ryhmään oli vähemmän todennäköistä muihin väestöryhmiin verrattuna. Myös korkea ikä näyttäisi hieman vähentävän maksuhaluttomien ryhmään kuulumisen todennäköisyyttä.

Henkilö suhtautui myönteisesti ulkoilupalveluiden maksullisuuteen todennäköisimmin silloin, jos hän oli ammattiasemaltaan yrittäjä tai ylempi toimihenkilö ja hyvätuloine. Kaupungissa asuminen

ja alhainen koulutustaso vähensi maksuhalukkaiden ryhmään kuulumisen todennäköisyyttä.

Ulkoiluaktiivisuutta kuvaava muuttuja ei noussut merkitseväksi selittäjäksi kummassakaan mallissa, mikä tuntuu hieman yllättävältä. Tämä saattaa johtua siitä, että käytettävissä olleesta aineistosta muodostettu aktiivisuusmuuttuja eli ulkoiluharrastusten lukumäärä ei välttämättä kuvaa todellista ulkoiluaktiivisuutta. On tietysti myös mahdollista, että ulkoiluaktiivisuus sinänsä ei vaikuta ainakaan kovin voimakkaasti maksuhalukkuusasenteisiin. Tämän selvittäminen jää tulevan tutkimuksen tehtäväksi.

Mallien tuloksien havainnollistamiseksi voidaan tarkastella ryhmiin kuulumisen todennäköisyyttä sellaisen hypoteettisen henkilön tapauksessa, jossa täyttyvät malleissa käytetyillä muuttujakombinaatiolla ryhmään kuulumisen todennäköisyyttä lisäävät ominaisuudet. Todennäköisyys π laskettiin kaavalla

$$\pi = \frac{1}{1 + \exp[-(\alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p)]}$$

sijoittamalla malleihin sellaiset selittävien muuttujien arvot, jotka ko. mallin tapauksessa maksimoivat

Taulukko 3. Virkistyskäytön maksuhalukkaisiin ja -haluttomiin kuulumista selittävät logit-mallit.

Muuttuja	Maksuhalukas	Maksuhaluton Kerroin (t-arvo)
Vakio	-1,755 (-11,0)	0,536 (2,64)
Ammattiasema 1 = yrittäjä tai ylempi toimihenkilö 0 = muut sosiaalista asemaa kuvaavat ryhmät	0,697 (3,91)	-0,647 (-4,50)
Kaupunkilaisuus 1 = ensim. tai useamman polven kaupunkilainen 0 = ei kaupunkilainen	-0,541 (-3,24)	0,380 (3,23)
Tulot 1 = tulot yli 200 000 mk/v 0 = tulot pienemmät kuin 200 000 mk/v	0,395 (2,18)	-0,275 (-2,04)
Ammattikoulutus 1 = ei ammattikoulutusta 0 = on ammatikoulutus	-0,377 (-1,93)	
Ammattikoulutus 1 = korkeakoulututkinton suorittaneet 0 = muut kuin korkeakoulututkinnon suorittaneet		-0,508 (-2,57)
Ikä		-0,010 (-2,51)
Log-likelihood	-515,56	-897,27
Goodness-of-fit	16,06	7,29
D.F.	8	8
P ¹⁾	0,04	0,51
N	1347	1346

¹⁾ Logit-malleissa p-luku on sitä suurempi, mitä parempi malli.

vat todennäköisyyden. Dummymuuttujista sijoitettiin kaavaan joko arvo 1 tai 0 sen mukaan oliko mallissa saadun kertoimen etumerkki + vai -. Maksuhaluttomien mallissa olleesta ikä-muuttujasta kaavaan sijoitettiin aineistosta saatu alakvartiili, koska todennäköisyys pieneni ikävuosien lisääntyessä (vrt. Karppinen 1995).

Maksuhaluttomien ryhmään kuulumista selittävässä mallissa suurin todennäköisyys saadaan mikäli henkilö on kaupunkilainen, pienituloinen, vähän koulutettu, ammattiasemaltaan muu kuin yrittäjä tai ylempi toimihenkilö ja iältään 27-vuotias. Tällöin hänen todennäköisyytensä kuulua maksuhaluttomien ryhmään oli 0,66.

Vastaavasti maksuhalukkaiden ryhmään kuulumista selittävässä mallissa suurin todennäköisyys saadaan jos henkilö on yrittäjä tai ylempi toimihenkilö, suurituloinen eikä ole kaupunkilainen. Näillä ”parhaillakin” edellytyksillä hän kuuluu ulkoilupalveluiden maksullisuuteen myönteisesti suhtautuvi-

en ryhmään vain todennäköisyydellä 0,34. Maksuhalukkaiden mallissa ei käytettävissä olevilla muuttujilla siis saada selvää kuvaa siitä, millaisia henkilöitä tähän ryhmään kuuluu.

5 Tulosten tarkastelu

5.1 Johtopäätökset

Suomalaiset ovat tottuneet maksuttomiin virkistyspalveluihin. Useimmat katsovat niiden kuuluvan yhteisesti kustannettaviin hyvinvointipalveluihin ja pitävät toivottavana virkistyspalvelujen maksuttomuutta. Tämän tutkimuksen perusteella yhteiskunnan varoja toivottiin yleisemmin käytettävän sellaisten ulkoilupalveluiden kehittämiseen, joita on aiemmin hoidettu yhteisin varoin. Samoin lähellä asuinpaikkaa sijaitsevat ulkoilupalvelut, joita useat

kansalaiset voivat helposti käyttää, katsottiin yleensä muita tärkeämmiksi kehittämiskohteiksi. Kuitenkin tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi myös siltä, että suomalaisilla on jokseenkin ”ymmärtävä” asenne virkistyspalvelujen maksullisuuteen, vaikka monet kyselyyn osallistuneista tuntuivat olevan varsin epävarmoja kysymyksenasettelusta sinänsä.

Tutkimuksessa käytetty aineisto oli alunperin kerätty suomalaisten reittiharrastamista selvittäneeseen tutkimukseen. Käytettävissä oli vastaajien taustatietoja ja kuuden väittämän avulla rakennettu kysymys, jossa käsiteltiin virkistyspalveluiden aiheuttamien kustannusten jakamista yhteiskunnan ja käyttäjien kesken. Käytettävissä olevat muuttujat eivät antaneet mahdollisuuksia tarkastella aihetta kovin syvällisesti ja monipuolisesti.

Tutkimuksessa rakennetuilla malleilla kyettiin tunnistamaan vain pieneltä osin maksuhalukkaiden tai -haluttomien tyypilliset piirteet. Osittain tähän saattavat vaikuttaa vaikeudet selitettävän muuttujan rakentamisessa. Suhtautuminen virkistyspalveluiden maksullisuuteen vaihteli pääasiassa henkilöiden ammattiaseman, koulutuksen, tulojen, asuinpaikan ja iän mukaan. Yrittäjät ja ylemmät toimihenkilöt sekä hyvätuloiset olivat muita yleisemmin valmiita maksamaan virkistyspalveluista. Hyvätuloisilla on oletettavasti paremmat valmiudet maksaa virkistyspalveluista. Heillä saattaa myös olla pienituloisempia useammin sellaisia harrastusmuotoja, joista on totuttu maksamaan.

Yhteiskunnan ylläpitämiä ulkoilupalveluita ja niiden maksuttomuutta käyttäjille kannattivat muita yleisemmin nuoret, vähän koulutetut, pienituloiset ja kaupungissa asuvat. Ennakolta olisi voinut odottaa iän suhteen jopa päinvastaista tulosta, sillä ovathan monet nykynuoret vanhempia sulkupolvia useammin kulutussuuntautuneita ja markkinahenkisiä. Toisaalta nuori polvi on oppinut saamaan ilmaisia hyvinvointipalveluita. Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan iällä ei olekaan vaikutusta maksuhalukuusenteeseen, tulotasolla sen sijaan on (Christensen ym. 1993).

Maaseudulla asuvien positiivinen asenne käyttömaksuihin jää tässä tutkimuksessa arvoitukseksi, jota pitää selvittää jatkotutkimuksin. Kysymys lieenee pääasiassa siitä, että maaseudulla asuvat käyttömaksujen suosijat eivät itse käytä yhteiskunnan tarjoamia virkistyspalveluja eivätkä siksi ole haluk-

kaita osallistumaan kustannuksiin verovaroin. Toisena selityksenä voi olla joidenkin maanomistajien ajatus siitä, että he itse ehkä voisivat olla maksullisten virkistyspalvelujen tarjoajia. Virkistyspalvelujen käyttömaksuista voisi olla tuloja myös maaseutukunnille.

5.2 Keskustelu

Tutkimuksen kysymyksenasettelu, suhtautuminen virkistyspalvelujen käyttömaksuihin, mahdollistaa monenlaisia pohdintoja. Muutos virkistyspalvelujen kustannusten jakamisessa olisi yhteiskuntapoliittinen päätös, jolla olisi sekä taloudellisia, hyvinvointi- että ympäristövaikutuksia. Kansalaisten mahdollisia reaktioita pitäisi pystyä arvioimaan ennakolta.

Käyttömaksujen toteuttamisen tekee monimutkaiseksi jokamiehen oikeuksien voimassaolo. On oletettavaa, että ne henkilöt jotka eivät joko asenteellisesti halua maksaa tai eivät kykyne maksamaan, siirtyvät ulkoilemaan alueille, joissa ei ole maksullisia palveluja. Tämä voisi aiheuttaa ongelmia. Valtio ja kunnat mm. menettäisivät mahdollisuuden ohjailta ulkoilukäyttöä siihen parhaiten soveltuville alueille. Seurauksena voisi olla monia ohjaamattoman virkistyskäytön ongelmia kuten maaston kulumista, ongelmia maanomistajien kanssa sekä erilaisten virkistäytyjäryhmien välisiä ristiriitoja. Tosin amerikkalaisten erämaa-alueiden virkistyskäyttäjistä tehty tutkimus osoitti, että käyttömaksulla ei ollut vaikutusta alueen valintaan. Käyttömaksut hyväksyttiin, kun maksujen käyttötarkoituksena sanottiin olevan alueen kulumisen ehkäisy (Leuschner ym. 1987).

Käyttömaksujen suhteen jokseenkin positiivisen asenteen takana voi olla useita tekijöitä. Yhtenä syytä voi olla kokemus maksullisten virkistyspalvelujen laadun paremmuudesta, jolloin halutaan turvata parantuneet palvelut osallistumalla kustannuksiin käyntikohtaisilla maksuilla (”pay as you go” -periaate). Toinen näkemys lähtee ehkä siitä, että vapaa-ajan palvelut koetaan hyödyllisinä, mutta ei täysin välttämättöminä palveluina, joten niistä on varaa tinkiä huonoina aikoina. Silloin vastuu vapaa-ajan vietosta jää suuremmassa määrin yksilöiden ja yksityissektorin huollettavaksi. Taloudellisesti parem-

pina aikoina voidaan tarjota palveluja yhteisvastuullisesti myös ns. heikompiosaisille.

Kolmas lähtökohta on tietenkin yleensä yhteisvastuun minimoiminen, jolloin vapaa-ajan palvelut ovat yksi osa-alue, joka halutaan jättää täysin yksilöratkaisujen varaan. Samalla vastuun monista yhteishyödyistä ajatellaan tulevan kumuloituvien yksilöllisten hyötyjen summana: joidenkin korkeat hyödyt kompensoivat toisten vähäisiä hyötyjä. Tässä mallissa hyötyjen mahdollisimman tasainen jakautuminen yhteiskunnan jäsenten kesken ei ole tavoite kuten yleensä useimpien hyvinvointipalvelujen tuottamisessa.

Yhteiskunnallisesti on kysymys tärkeästä ulkopoliittisen suunnan valinnasta. Yhteiskunnan näkökulmasta hyötyjen ja kustannusten vertailu on erittäin tärkeää. Erilaisten ulkopoliittisten vaihtoehtojen vertailussa on oltava laaja-alaiset tiedot erilaisista hyödyistä ja kustannuksista. Tässä eräänä vaikeutena on etenkin hyötyjen yhteismitallistaminen. Virkistyskäytön taloudellinen arvottamistutkimus pyrkii tuottamaan tietoa tähän tarkoitukseen (Ovaskainen ym. 1996).

Pohjoismaisella hyvinvointivalttiolla on pitkät perinteet yhteisvastuullisuudesta, joka on yleisen elintason kohotessa laajentunut koskemaan yhä suurempaa hyvinvointipalvelujen joukkoa. Tämä koskee myös vapaa-ajanpalveluja. Hyvänä esimerkkinä ovat uimahallit, joiden perusverkosto rakennettiin kuntiin 1960-luvulta lähtien. Nyt uimahalleja muutetaan peruskorjausten yhteydessä viihtyisiksi pienoiskylpylöiksi, joissa on tarjolla aikaisempien aikojen varakkaille kuulunutta ylellisyyttä koko kansalle. Sama kehitys on tapahtunut ulkoilupalveluissa. Kunnat alkoivat 1970-luvulta lähtien ottaa vastuuta reittien ja latujen rakentamisesta ja kunnostuksesta, joka sitä ennen hoidettiin enemmän tai vähemmän talkoovoimin. Aluksi tehtiin pururatoja ja niihin liittyviä kuntoiluvälineitä. Vähitellen palvelujen taso on kohonnut. 1990-luvulla on rakennettu laajamittaisesti korkeatasoista palveluvarustusta kansallispuistoihin, valtion retkeilyalueille ja virkistyskalastuskohteisiin.

Kaiken rakennetun ylläpitäminen maksaa yhä enemmän. Mitkä hyvinvointipalvelut yhteiskunnan kannalta katsoen kannattaa tuottaa yhteisin varoin, mitkä taas jätetään yksityissektorin ja käyttäjien maksettavaksi? Onko yhteiskunnalla varaa kaikkiin

nykyisiin palveluihin vai pitäisikö ulkoilijoiden ryhtyä maksamaan käyttämistään palveluista? Käytännön havaintojen perusteella useimmat ulkoilijat ovat nykyisiin virkistyspalveluihin erittäin tyytyväisiä, mutta toisaalta perinteisestä ulkoilusta tai retkeilystä ei ole totuttu maksamaan.

Kehityksen kulkua on vaikea ennustaa. Vertailukohteina päätöksenteossa ovat luonnollisesti muut hyvinvointipalvelut ja niiden kustannusrakenne. Ulkoilupalveluja on ehkä helpointa verrata liikunta- ja kulttuuripalveluihin, mutta toisaalta vaakakupissa ovat sosiaali- ja terveystalvet: panostaako ennaltaehkäisevään terveydenhoitoon vai kustantaa-ko sairaudenhoitoa? Tärkeää on myös, miten ratkaisut kohtelevat eri väestöryhmiä? Näistä kysymyksistä tutkimus tuottaa tietoa päätöksenteon avuksi, mutta valintojen arvoperusta punnitaan poliittisilla areenoilla.

Kirjallisuus

- Ajzen, I. & Fishbein, M. 1980. Understanding attitudes and predicting social behavior. Prentice-Hall, Inc. 277 s.
- Bamford, T.E., Manning, R.E., Forcier, L.K. & Koene-
mann, E.J. 1988. Differential campsite pricing: an experiment. *Journal of Leisure Research* 20(4): 324–342.
- Bishop, R.C. & Heberlein, T.A. 1986. Does contingent valuation work? Julkaisussa: Cummings, R.G., Brookshire, D.S. & Schultze, W.D. (toim.). *Valuing environmental goods*. Rowman & Allanheld. s. 121–147.
- Christensen, N.A., Stewart, W. & King, D.A. 1993. National forest campgrounds. Users willing to pay more. *Journal of Forestry*, July 1993: 43–47.
- Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. 1991. Research on leisure benefits: an introduction to this volume. Julkaisussa: Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. *Benefits of leisure*. Venture Publishing, Inc. State College, Pennsylvania. s. 3–11.
- , Dustin, D., Baltic, T., Elsner, G. & Peterson, G. 1996. Nature and the human spirit: toward an expanded land management ethic. Venture Publishing, Inc. 467 s.
- Harris, C.C. & Driver, B.L. 1987. User fees. I. Pros and Cons. *Journal of Forestry*, May 1987: 25–29.
- Hill, R.J. 1990. Attitudes and behavior. Julkaisussa: Rosenberg, M. & Turner, R.H. (toim.). *Social psychology, sociological perspectives*. Transaction Publishers. s. 347–377.
- Hänninen, H. & Karppinen, H. 1996. Kansalaismielipi-

- de metsien suojelusta ja talouskäytöstä. *Folia Forestalia – Metsätieteen aikakauskirja* 1996(1): 27–29.
- Kahneman, D. & Knetsch, J.L. 1992. Valuing public goods: the purchase of moral satisfaction. *Journal of Environmental Economics and Management* 22: 57–70.
- Kangas, J. & Niemeläinen, P. 1995. Kansalaisten mielipide Suomen metsistä sekä metsien hoidosta ja käytöstä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 561. 24 s.
- Karppinen, H. 1995. Metsänomistajien arvot ja metsätaloudellinen toiminta. Kansantaloudellisen metsäekonomian lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto. 138 s.
- Kerr, G.N. & Manfredi, M.J. 1991. An attitudinal based model of pricing for recreation services. *Journal of Leisure Research* 23(1): 37–50.
- Leuschner, W.A., Cook, P.S., Roggenbuck, J.W. & Oderwald, R.G. 1987. A comparative analysis for wilderness user fee policy. *Journal of Leisure Research* 19(2): 101–114.
- Liikkanen, M., Pääkkönen, H., Toikka, A. & Hyytiäinen, P. 1993. Vapaa-aika numeroina 4. Liikunta, ulkoilu, järjestö ja muu osallistuminen, loma, hovit. Tilastokeskus. *Kulttuuri ja viestintä* 1993:6.
- Manning, R.E. & Zwick, R. 1990. The relationship between quality of recreation opportunities and support for recreation funding. *Julkaisussa: Proceedings, 1990 Northeastern Recreation Research Symposium. Saratoga Springs, New York, February 25–28, 1990. U.S. Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-145. s. 9–12.*
- McCarville, R. 1993. Prices and pricing for outdoor recreation opportunities. *Julkaisussa: Proceedings, 1993 Northeastern Recreation Research Symposium; 1993 April 18–21, Radnor PA. US Forest Service Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-185. s. 38–39.*
- Naskali, A. 1996. Voiko virkistäytymistä hinnoitella. *Esitelmäartikkeli Lapin 38. metsätalouspäivillä 25.–26.1.1996 Rovaniemellä. 17 s.*
- Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). 1994. Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 484. 122 s. + liitteet.
- , Horne, P. & Sievänen, T. 1996. Virkistyspalveluiden arvottaminen. *Esitutkimusraportti. Metsäntutkimuslaitos, Helsingin tutkimuskeskus. 19. s. + liitteet.*
- Peterson, G. & Brown, T.C. 1986. The economic benefits of outdoor recreation. *Julkaisussa: A literature review. The President's Commission on Americans Outdoors. U.S. Government Printing Office.*
- Pouta, E. 1990. Ulkoilualueen virkistyskäytön taloudellinen arviointi. *Kansantaloudellisen metsäekonomian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. 88 s.*
- Reiling, S.D., Criner, G.K. & Oltmans, S.E. 1988. The influence of information on users' attitudes toward campground user fees. *Journal of Leisure Research* 20(3): 208–217.
- , Cheng, H.T. & Trott, C. 1992. Measuring user's response to higher recreation fees. *Julkaisussa: VanderStoep, G. A. (toim.). Proceedings of the 1991 Northeastern Recreation Research Symposium. U.S. Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-176. s. 8–101.*
- Reunala, A. & Virtanen, P. (toim.). 1986. Metsä suomalaisten elämässä. *Monitieteellinen seminaari 18–19.12.1986. Silva Fennica* 21(4).
- Riley, J.P., Caldwell, L.L., Eagles, P.F.J. & Graham, R. 1989. An analysis of visitors' desire and willingness to pay for an expanded service level in Ontario Provincial Parks. *Julkaisussa: Proceeding of the 1989 Northeastern Recreation Research Symposium. U.S. Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-132. s. 85–89.*
- Ripatti, P. 1996. Factors affecting partitioning of private forest holdings in Finland: a logit analysis. *Acta Forestalia Fennica* 252. 84 s.
- Rosenthal, D.H., Loomis, J.B. & Peterson, G.L. 1984. Pricing for efficiency and revenue in public recreation areas. *Journal of Leisure Research* 16(3): 195–208.
- Sefton, J.M. & Mummery, W.K. 1995. Benefits of recreation research update. *Venture Publishing, Inc. 59 s.*
- Sievänen, T. 1995. Reittiharrastaminen Suomessa. *Summary: Participation in trail activities in Finland. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 577. 75 s.
- , Pouta, E. & Ovaskainen, V. 1992. Problems of measuring recreation value given everyman's rights. *Julkaisussa: Solberg, B. (toim.). Proceedings of the Biennial Meeting of the Scandinavian Society of Forest Economics, 1991 April 10–13, Gausdal, Norway. Scandinavian Forest Economics* 33: 231–243.
- Twight, B.W. 1992. Funding support and recreation quality. *Julkaisussa: Proceedings of the 1992 Northeastern Recreation Research Symposium. US. Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station, General Technical Report NE-176. s. 139–140.*
- Walsh, R.G., Peterson, G.L. & McKean, J.R. 1989. Distribution and efficiency effects of alternative recreation funding methods. *Journal of Leisure Research* 21(4): 327–347.
- Valtion alueiden virkistyskäyttöryhmämuistio. *Maa- ja metsätalousministeriö. 1996:12*